

У БОСУТСКОЈ ОПЕРАТИВНОЈ ГРУПИ ДИВИЗИЈА

ТЕМЕЛЈНЕ ПРИПРЕМЕ И НАСТУПАЊЕ КОЊАНИКА

У зиму и пролеће 1945. године вршене су темељне припреме за офанзивно дејство, у стратешком и тактичком смислу, и завршне операције јединица Југословенске армије. Врховни командант Јосип Броз Тито састао се два пута са командантима Прве, Друге, Треће и Четврте армије, генерал-лајтнантима Пеком Дапчевићем, Кочом Поповићем, Костом Наћом и Петром Драпшином, да заједно размотре и утврде план предстојећих офанзивних дејстава.

На другом састанку, одржаном у Београду од 25. до 27. марта 1945. године, после свестраног сагледавања и усвајања плана офанзивних дејстава на Сремском фронту, донета је одлука да се двострука Нибелуншка линија и дубина њене одбране униште комбинованим маневром, заправо обухватом њена оба добро брањена крила и ударом у чело. На тај начин избегло би се оно што су Немци и њихови помагачи прижељкивали: директан удар јединица Прве армије у њихову заиста добро изграђену и утврђену позициону линију одбране од Мохова на Дунаву до Липовца и Батроваца на Босуту, у дужини од 30 километара. У разматрању укупне борбене ситуације и тренутног стања на целој ширини и дубини Сремског фронта, дошло се до процене да би јединице Прве армије, кад би нападале само фронтално непријатељску линију одбране, тешко је савладале и претрпеле осетније губитке. Будући да се Трећа армија налазила на Дравском фронту у Барањи, а Друга армија у североисточној Босни, постојала је могућност да делови њихових снага избију у позадину Сремског фронта и да се непријатељ у Срему опколи и уништи.

У току припрема плана пробоја Сремског фронта показало се да је неопходно прегруписавање и појачање јединица

Прве армије. Већ 27. марта Петнаести македонски ударни корпус, у чијем су саставу биле Четрдесет друга и Четрдесет осма македонска ударна дивизија, стављен је под команду Штаба Прве армије. У састав Прве армије убрзо су ушле Друга пролетерска, Седамнаеста источнбосанска и Двадесет друга српска ударна дивизија и Друга тенковска бригада. Почетком априла 1945. године Прву армију је сачињавало 10 дивизија и 4 самосталне бригаде, међу којима је и Прва коњичка, чије је бројно стање било 111.078 бораца и руководилаца, наоружаних са 52.742 пушке, 4.993 пушкомитраљеза и митраљеза, 1.152 минобацача и 355 топа. Располагало се, такође, са 55 тенкова и више разних возила. Оскудевало се једино у топовским гранатама и погонском гориву за тенкове и возила.

Прегруписавање и груписавање јединица и смене на борбеним положајима извршене су у доста кратком времену и у складу са усвојеним планом савлађивања непријатељске утврђене зоне на Сремском фронту. Снаге под командом Штаба Прве армије подељене су на Северну и Јужну оперативну групу дивизија. У Северну оперативну групу укључене су Прва пролетерска, Двадесет прва и Двадесет друга српска ударна, Четрдесет друга и Четрдесет осма македонска ударна дивизија, Инжињеријска бригада и Друга тенковска бригада, без једног батаљона који је придодат Јужној оперативној групи дивизија. Основни задатак Северне оперативне групе дивизија био је да ударом у чело непријатељске Нибелуншке линије одбране нанесе пораз противнику и наступа у дубину његове одбране, према Винковцима и Вуковару. Јужна оперативна група дивизија делила се на Босутску и Босанску оперативну групу. У Босутској оперативној групи биле су Шеста личка пролетерска, Једанаеста крајишка ударна дивизија и Прва коњичка бригада. Босанску оперативну групу сачињавале су Друга пролетерска, Пета крајишка ударна и Седамнаеста источнбосанска ударна дивизија. Цела Јужна оперативна група дивизија, а посебно Босутска оперативна група, имала је задатак да дејствује у позадини и на десном крилу непријатељске одбране у Срему и пре отпочињања пробоја Сремског фронта да привуче знатније непријатељске снаге и олакша Северној оперативној групи дивизија да порази противника на своме правцу наступања.

На Сремском фронту, у време ужурбаних припрема за офанзивно наступање јединица Прве армије, Нибелуншку линију браниле су јединице 34. немачког армијског корпуса, пре-

тежно 22, 41. и 117. немачка дивизија, 3. и 12. усташко-домобранска дивизија, више немачких борбених група и један пук такозваног Руског заштитног корпуса. Бројно стање немачких јединица на Сремском фронту, укључујући и јединице које су се повлачиле из североисточне Босне и прелазиле Саву преко моста у Брчком, износило је око 100.000 војника, добро увежбаних за вођење борбе дању и ноћу. Они су имали савремено пешадијско наоружање, а поред тога 730 топова разних калибара и 800 разних возила.

Припреме Босутске операгивне групе и смене на положајима вршене су у журбано и у највећој тајности. Штаб Прве армије наредио је, 3. априла, јединицама Четрдесет друге македонске ударне дивизије да преузму положаје Шесте личке пролетерске дивизије на одсеку Сремског фронта од Товарника, преко Илинаца, до Градине на Босуту. После смене на положајима јединице Шесте личке дошле су у Адашевце и Моровић и спремне чекале наређење за наступни марш кроз Босутске и Спачванске шуме.

Прва коњичка бригада стављена је под команду Штаба Једанаесте крајишке ударне дивизије, у чијем су саставу биле Пета крајишка козарска, Осма црногорска и Дванаеста крајишка ударна бригада. Поменуте јединице сврстане су у две колоне да поћу из Мартинаца и Моровића у дубину непријатељског борбеног распореда.

На основу заповести Штаба Прве армије, број 150, Прва коњичка бригада имала је задатак да наступа Филиповим путем, да прође Видаковића стан и дође на простор Паовске реке и Гвоздићева стана. Са достигнуте линије, у тешко проходном мочварном земљишту, Штаб бригаде се морао побринути да извиђачи добро претраже терен према Врбањи, да се добро осигурају десни и леви бок бригадног борбеног поретка и уједно штити леви бок јединица Шесте личке и десни бок јединица Једанаесте крајишке ударне дивизије. У складу са таквим замислима Прва коњичка бригада била је спремна, 3. априла 1945. године, да крене у означеном правцу, али то није одмах учињено због закашњења неких јединица Једанаесте крајишке дивизије на путу од Кузмина за Моровић, са којима су коњаници морали заједно да наступају у дубину непријатељске одбране на Сремском фронту и ускладе садејство у предстојећем нападу на упориште Сољане.

Ујутру, 4. априла, Бригада је кренула Филиповим путем према Страшинцима и даље. Владало је велико невреме, небо

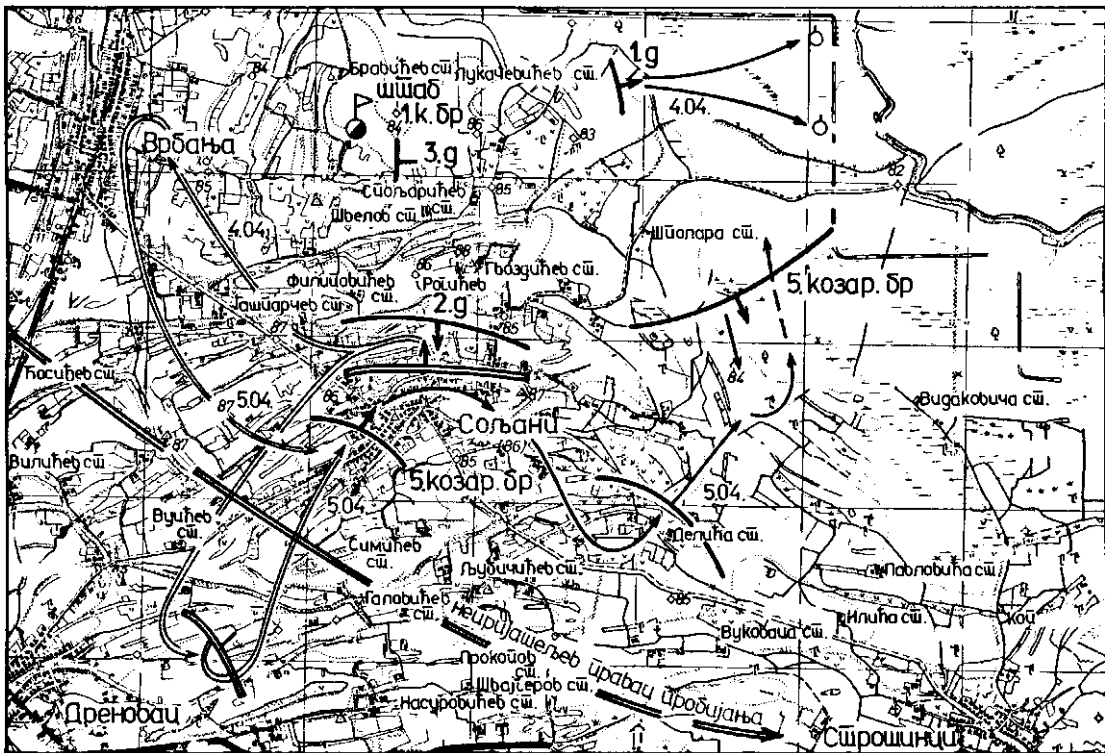
се отворило, ледени пл.усак натапао је одећу коњаника, а тешко пролазне баруштине претварао у права језера. Погнути у седлима на леђима коња, коњаниди су лакше подносили напорни марш у правом кишном потоку него борци Пете крајишке, Осме црногорске и Дванаесте крајишке ударне бригаде, који су понегде газили блато и глиб до појаса. У тим каљугама неки борци су остали без делова одеће и обуће.

У подневним часовима, лево од маршевске колоне Прве коњичке и Пете крајишке козарске бригаде, у Јамени и Страшинцима, распламсала се жестока борба, пушкомитраљеви и митраљеви су се утркивали у испаливању кратких и дугих рафала и повремено су думбарале експлозије минобацачких граната. Штаб Прве коњичке је обавештен да Први батаљон Осме црногорске ударне бригаде смело напада усташе у Страшинцима и постепено се уклињава у њихову јазбину. Скоро у исто време Други батаљон Осме црногорске угрозио је усташе, Черкезе и Немце у Јамени, а напад је појачао кад му је придодата Минобацачка и Чета аутоматичара. У оба упоришта, после вишечасовног жилавог отпора, непријатељ је савладан и на реду је било упориште у Бурићима.

Кад је стигла у пошумљене пределе североисточно и северно од Сољана, Прва коњичка бригада имала је задатак, на основу усменог наређења команданта Једанаесте крајишке дивизије, да садејствује са јединицама Пете крајишке козарске бригаде у нападу на Сољане, да истовремено обезбеди правац од Врбање, у захвату друма на излазу из села, да затвори правац према Липовцу и околним шумама. Она се, такође, морала осигурати и северније од сопственог борбеног распореда, од непријатељских упоришта у Доњем Новом Селу, Комлетинцима и Отоку.

ДРАМАТИЧНЕ БОРБЕ У СОЉАНИМА

Штабови Прве коњичке и Пете крајишке козарске бригаде, са командантом Срећком Стојадиновићем и Лзубомиром Јајчанином Белиим, заједно су разрадили и усагласили план напада на непријатељско упориште Сољане. План је сачињен, поред осталог, на основу најсвежијих извиђачко-обавештајних података да се у усташком осињаку налази 700 војника, добро наоружаних, распоређених у рововима, изграђеним у цик-цак линији, на 200 - 300 метара испред села, затим у неколико бункера и више сеоских кућа преуређених за дужу одбрану.

Распоред и борбе Прве коњичке и Пете крајишке козарске бригаде код села Сољана, почетком априла 1945.

У смирај даиа, 4. априла 1945. године, јединице обе бригаде биле су на полазним положајима за напад и кренуле у жесток окршај. Други дивизион, са командантом Лазом Билићем, политичким комесаром Милорадом Дракулићем, замеником команданта Душаном Букићем и замеником политичког комесара Иваном Топићем, опрезно се приближавао северном делу упоришта, везу успоставио и одржавао са стрељачким стројем деснокрилног батаљона Пете крајишке козарске бригаде, открио непријатељске ровове и јуришом их освојио. Охрабрени почетним успехом, коњаници су запристали за усташама које су бежале и ушли у село. Са источне и југоисточне стране у Сољане су упали борци Пете крајишке и смело наступали. Жестоко тучени, усташе и Черкези су узмицали западној ивици села, пружали отпор, тражили излаз у повлачењу према Врбањи и Дреновцима. Некима је прекраћена одступница и спас су нашли у скривању у подрумима и таванима сеоских кућа, у споредним стајама и маскираним земуницама. У току борбе употребљени су митраљеви Трећег дивизиона непријатељ је лакше савлађиван и прогоњен. Први дивизион штитио је североисточне прилазе Сољанима, правац од Студне и коте 82, пут од Липовца и Батровца, тврдих упоришта која су опседали и нападали јединице Прве личке пролетерске бригаде и прилично крвариле у понављању јуриша на ровове, бункере, бодљикаву жицу, минска поља и мине изненађења.

У време када су јединице Пете крајишке и Прве коњичке бригаде, 4. априла, 2. сата пре поноћи освојиле Сољане и непријатеља протерале према Врбањи, лички пролетери су истовремено, уз знатне жртве, желели да заузму Батровце, али су то остварили тек сутрадан, у смирај дана. Тежиште напада пренели су на Липовце. Штабу Прве коњичке је предочено да се може догодити да усташе почну узмицати из Липовца и Батроваца друмом према Врбањи, чиме би Први дивизион и придата оделења тешких митраљеза и минобацача Трећег дивизиона, били изложени жестоком јуришу и борби прса у прса. Повлачењем из Липовца, усташе, Немци и Черкези практично би угрозили лећа борбеног распореда Прве коњичке и десни бок Пете крајишке козарске бригаде. До тога, ипак није дошло. Противудар непријатеља уследио је сутрадан, с друге стране и неочекивано.

После освајања Сољана и протеривања непријатеља према Врбањи и Дреновцима, јединице Пете крајишке бригаде и дивизион коњаника успоставили су положај западно од села, по-

чевши од Фидиповићевог стана према коти 87 и даље до коте 85, да затворе западне и југозападне прилазе освојеном упуришту. Ноћ је била хладна и кишовита. Борци су цвокотали од хладноће и водили рачуна да их непријатељ не изненади. Слаба страна новопоседнутих положаја била је у томе што је лево крило Пете крајишке, које се завршавало на средокраћи друма за Дреновце, остало сасвим огољено и што није успостављена веза са јединицама Осме црногорске бригаде, које су касниле, због тешких успутних борби, у наступању и остваривању садејства са деснокрилним суседима. На тај начин остао је необезбеђени простор погодан да се заобиће лево крило Пете крајишке бригаде и доће у њену залећину. Достигнути положаји јединица Једанаесте крајишке дивизије и Прве коњичке бригаде, у целини гледано, нису били повољни и погодни за одсуднију одбрану. Њихов фронт, наиме, био је развучен на ширини од 20 километара и снажнијим противударом могао се начети и прекинути. Штаб дивизије уочио је ту слабост и обратио се Штабу Прве армије да у рејон Врбање упути додатне јединице да се поменути фронт скрати и појача. С друге стране, Немци су увидели да им прети смртна опасност ако јединице Једанаесте крајишке дивизије неутралишу њихов мостобран северно од Брчког, спрече повлачење 22. немачке гренадирске дивизије и осталих снага из североисточне Босне. У тим неповољним приликама Штаб поменуте немачке дивизије одмах је реаговао упућивањем, ноћу 4. и 5. априла, 65. гренадирског пука, ојачаног Допунским дивизијским батаљоном и усташком милицијом, у рејон Дреновца и Врбање, да предузме жестоке противнападе на положаје Пете крајишке и Прве коњичке бригаде. Док се то дешавало, исте ноћи непријатељу је пребегао Јосип Косовец, борац Пете крајишке, што није одмах примећено. Он је дао непријатељској команди у Врбањи детаљне податке о бројном стању, наоружању и тренутном борбеном распореду Пете крајишке и делова Прве коњичке бригаде. На срећу није знао да се Штаб Прве коњичке, Трећи дивизион и један ескадрон Првог дивизиона налазе у шуми источно од Врбање, код Шпољарићевог стана и коте 85, па су Немци главни удар планирали југоисточније, на огољено и незаштићено лево крило Пете крајишке и западни део Сољана. Претходно су искористили небрањени међупростор јужно од Сољана и неколико ојачаних борбених група упутили да неопажено заћу за лећа јединицама Пете крајишке бригаде, заправо на њене полазне положаје, са којих је крену-

ла у напад, у смрај претходног дана, и освојила непријателско упориште. Мања извиђачка немачка група упућена је северно од Сољана да се ноћу прокраде до сеоске циглане и залегне иза њених зидова. Штаб 65. гренадирског пука смишљено је планирао да опколи јединице, Пете крајишке козарске бригаде и да их уништи у Сољанима.

Инфилтрирање непријатељских војника у позадини Пете крајишке и донекле у бок Прве коњичке најпре је открио обавештајни официр Дванаесте крајишке ударне бригаде, о томе обавестио свог команданта Милу Вученовића и политичког комесара Луку Цветичанина. Штабу Пете крајишке одмах је јављено да се група од 40 до 60 непријатељских војника налази у њиховој позадини. У први мах помислило се да су то групе усташа које су побегле приликом удара на Сољане и да се крију у шумљеним пределима. Команди чете аутоматичара је наређено да одмах крене у потеру и похвата непријатељске војнике. Кад су се аутоматичари спремили и пошли, командант Трећег батаљона јавио је команданту бригаде Јајчанину да непријатељски војници заобилазе лево крило борбеног положаја и затражио помоћ. Све се то дешавало у време када се већ водила жестока борба и када су сузбијани непријатељски напади од Врбање, Бабиног Зуба и Вукићевог стана. Чета аутоматичара је упућена на лево крило бригадног борбеног распореда да онемогући његово заобилажење и појача ватрену моћ Трећег батаљона. Самим тим непријатељске борбене групе иза леђа Бригаде и канала Видина Струга нису предухитрите да нешто касније не чине своје.

Чувши борбу у Сољанима и околини, Штаб Другог дивизиона, чији су ескадрони били размештени северније од Сољана, на простору Полојаца и Рогићевог стана, брзо је схватио да се јединице Пете крајишке козарске бригаде налазе у неповољној ситуацији и упутио им помоћ. Заменик команданта дивизиона, Душан Букић, дошао је на чело ескадрона који је похитао каналу, недалеко од циглане у североисточном делу Сољана, у коме се већ налазио један ескадрон, ојачан Митраљеским водом и отварао ватру на непријатеља. Са прозора и димњака циглане врбали су непријатељски снајперисти и пушкомитраљесци. Зрна су пљуштала поред глава коњаника, залеглих уз насип канала и спремних за љуту борбу. Командир Митраљеског вода Лазар Мандић и делегат Михајло Гузина бринули су да неки борац не помоли главу изнад насипа канала и постане мета снајпериста и пушкомитраљеских

рафала. Они су, уједно, упућивали нишанције митраљеза Николаја Руса, Славишу Радивојевића и Лазара Чанића Лалу да пажљиво вребају, заклоњени из штитова тешких митраљеза »максима« и сручују рафале у отворе на циглани. Нишанција Николај досетио се да капу са петокраком стави на колац и издиже изнад насипа. Немци у циглани помислили су да то неки дрзник извирује из заклоне да боље осмотри њихов распоред и припуцали са свих отвора у циглани, те тако узалуд трошили муницију. Узвраћено им је обазриво, када су нишанције митраљеза процењивале да ће зрна сасути у отворе на дебелом зиду. Виркајући кроз прорез на штиту митраљеза, погурен поред нишанције, делегат вода Михаило Гузина меркао је како да доскочи немачком снајперисти, заклоњеном иза димњака циглане, вештом у скривању и избегавању погодака. Из осматрања га је пренула грмљавина минобацачких граната, на десном крилу борбеног распореда ескадрона и пола километра позади. Одмах се није могло одгонетнути шта то значи. Командир ескадрона упутио је двојицу коњаника да се обазриво приближе тученом простору и извиде шта се тамо дешава. Он се, наиме, прибојавао да Немци врше артиљеријску припрему да би наредни удар усмерили од Врбање, раздвојили јединице Прве коњичке бригаде и лакше их потиснули са полазног положаја. У таквој ситуацији ојачани ескадрон, на положају испред циглане, био би укљештен ватром са чела и лећа и тешко би се извукао из смртоносног загрљаја. Двојица коњаника одмакла су стотинак метара од канала и срела издужену колону коњичког ескадрона, са замеником команданта ескадрона Букићем, која је журила да појача положаје на каналу. Букић је изгледао забринут, напрегнутих нерава и одмерено је газио упоредо са командиром ескадрона. Кад је видео двојицу бораца да му долазе у сусрет, да дижу руке у знак поздрава, застао је и упитао шта има ново. Борци су одговорили да их је командир ескадрона послао да извиде шта то тутњи иза њиховог положаја и канала. Букић је нехајно махнуо руком и објаснио да су Немци намеравали да препрече пут ескадрону експлозијама минобацачких граната и нису успели. Испред њега, на километар удаљености, у Сољанима и околини, просто је врело од пуцњаве пушака, пушкомитраљеза и учесталих експлозија ручних бомби. Двојица бораца, Лзубисав Јовановић и Душан Марковић, стојећи пред Букићем, нису знали ништа рећи о жестоком окршају у Сољанима и шта се заиста збивало. После кратког застоја, ишче-

кивања и ослушкивања пуцњаве, коњаницима је наређено да убрзају, да се пажљиво домогну дела канала на десном крилу ескадрона који је блокирао циглану и залегну у бусије.

Заменика команданта дивизиона Букића није бринуло да ће усташе и Немци угрозити положаје коњаника у добрим заклонима, да бих их могли прегазити, ако налете из Сољана и науме северно и североисточно од села. Бригу му је задавала несносна пуцњава на простору који је бранила Пета крајишка козарска бригада и по свему судећи доста крварила. Он је проценио да је поменута бригада у полуокружењу, а можда и окружењу у самоме селу и смишљао је како да јој се притекне у помоћ. Кренуо је рубом канала према левом крилу борбеног распореда ојачаног ескадрона, на прегледнији терен и ближе циглани, да боље осмотри североисточне прилазе Сољанима и одлучи шта да предузме. Опрезно и застајући, прошао је поред прекаљених бораца, њихових командира, политичких комесара, командира и делегата водова - Љубана Босиочића, Чедомира Радовановића Козака, Мирка Дамјановића, Љубомира Миленковића, Момчила Скакића, Буре Видојевића, Раде Басте, Петра Раонића, Јозе Рака, Бранка Дражића, Стеве Поповића, Душана Копривице, Марка Шијана, Мустафе Додића, Бранка Богојевића, Марка Остојића, Фадила Башића, Ивана Крањца, Душана Масликосе и Николе Јерковића - одлучних и спремних да своје јединице поведу у најжешћу ватру и јурише. Дошао је Митраљеском воду, отпоздравио командире Лазару Мандићу и делегату вода Михајлу Гузини и упитао шта тешки митраљеци могу учинити да се неутралише непријатељ у циглани. Мандић је узвратио да искусне нишанције држе на оку сваки отвор у зиду циглане, да их наизменично засипају рафалима који непријатељским војницима сметају да прибраније нишане. Делегат Михајло пожалио се да је немачки снајпериста, сакривен иза димњака, у висини крова циглане, права напаст, да га нишанције намамљују да провири и вребају. Букића је уједно упозорио да се причува и главу ређе издиже изнад насипа. Заменик команданта набрао је усне у смешак и рекао да намерава да процени када ће повести ескадроне у очигледно затворени ватрени обруч око јединица Пете крајишке козарске бригаде. Одважном Букићу више није вредело говорити да се не излаже убитачним непријатељским рафалима и погледу снајпериста. Кашљуцнуо је, набрао обрве и погурен пошао уз закошени насип канала. Није се окренуо да види забринутост на лицима Мандића, Гу-

зине и осталих. Кад се сасвим испео на зараван насипа, гледао лево-десно и право, командир вода је наредио нишанцијама и њиховима помоћницима да не штеде муницију и да кратким и дужим рафалима засипају пспријатеда у циглани. Наизменично митраљеско роктање подстакло је скоро цели левокрилни ескадрон да отвори паљбу и донекле спречи припуцавање Немаца и усташа у циглани. У вреви пуцњаве тешко се разазнао потмули Букићев повик за помоћ. Делегат Гузина издигао се из заклона и вирнуо на насип. Заменик команданта дивизиона лежао је згрчен и више није пуштао гласа. Ројеви пушкомитраљеских зрна долетали су од циглане, ровали земљу поред онесвешћеног Букића, бусенке набацивали иза насипа да бућкају у мирној води канала. Референт санигета најпре је скочио из заклона, не осврћући се на кишу зрна, да Букића донесе иза насипа и укаже му помоћ. Пузећи му је пришао, пажљиво га обухватио и померио, с намером да га понесе у заклон, али је поклекнуо рањен. Најодважнији борци, видећи шта се дешава, суочени са смртном опасношћу, хитро су искочили из заклона и оба рањеника донели иза насипа. Букић је био рањен на више места, крв му је липтала из рана и натапала одећу. Каталенића је зрно погодило у вилицу, али је није разнело и уста му је пунила крв. Савестан у вршењу дужности, он је рањен гестикулирао рукама и ескадронске болничаре упућивао да тешко рањеног заменика команданта, ставе на ћебе и однесу у бригадно превијалиште. Издвојено је неколико коњаника да помогну болничару и рањенике пажљиво носе.

У бригадном превијалишту Букић је кратко дошао свести, погледао око себе и затражио воде. Принето му је непуно лонче и отпио је неколико гутљаја. Онда је испрекиданим гласом, схвативши да му се ближи крај, замолио заменика референта бригадног санитета Павлицу да му нешто обећа. Павлица је тужан потврдно климнуо главом и чекао. С напором, понекад крклајући, Букић је затражио да се његовој мајци, тамо у Удбини, у Лици, која га је мајчинским благословом испратила у устанак и ослободилачку борбу и затражила да буде храбар, уручи његова официрска торба и Орден за храброст. Сат касније храбри заменик команданта дивизиона је издахнуо. Сутрадан је сахрањен, уз скромне војничке почасте, на сеоском гробљу у Страшинцима. Непосредно после завршетка рата Букићеви најближи другови пронашли су његову мајку, потанко јој испричали како се храброшћу истакао у сто-

тинама окршаја и умешно командовао. И уручили јој сино-
вљеву торбицу и Орден за храброст.

Штаб Прве коњичке правовремено је обавештаван о ситуацији на прилазима Сољанима. Командант Другог дивизиона Билић и политички комесар Дракулић, који су поднели извештај команданту бригаде Стојадиновићу, политичком комесару Шуману и начелнику Штаба Бороти, непосредно су добили упутство да похитају на борбени положај и предузму удар у непријатеља, испред североисточног дела Сољана, да се олакша, колико је то могуће, незавидан положај Пете крајишке бригаде. Неопходно је нагласити, без обзира што није жестоко нападнута, да Прва коњичка бригада није била у повољној ситуацији и без претње да претрпи жешће нападе. Она се, наиме, налазила између јаким непријатељских упоришта: Врбање, на западној, Липовца, на источној, Отока, Комлетинаца и Доњег Новог села, на североисточној и северној и Сољана на јужној страни. Била је у некој врсти окружења, али без чвршћег ватреног обруча и жешћих напада са свих страна. Штаб бригаде био је свестан неповољног положаја и упозорио је штабове дивизиона да воде рачуна да непријатељ не приреди непријатно изненађење.

Борба у Сољанима никако није јењавала. Други дивизион повремено је напуштао канал, покушавао да се пробије у северни део села и сузбијан је противнападима усташа и Немаца. Наступање је прекраћивано ватром у чело борбеног строја коњаника, а такође и бочном, највише из циглане и копова у њеној близини. Командант Билић, кад се ескадронима узнедало у наступању, упутио је обавештајног официра Владу Малетића и неколико извиђача да се убаце у Сољане да успоставе везу са јединицама Пете крајишке и донесу вести шта се тамо дешава. Извиђачи и обавештајни официр откривени су на рубу села и једва су изнели живе главе.

Опкољене јединице Пете крајишке бригаде одолевале су и настојале да одбију непријатеља. Штаб бригаде је одлучио да се батаљони повлаче према истоку и североистоку, преко канала Видина Струга, кроз непријатељски борбени распоред да умакну у пошумљени и мочварни предео Јасенова. Највећи проблем представљало је извлачење знатног броја тешких рањеника и позадинских јединица. Да би се безбедно изнели, Штаб бригаде, са командантом Љубомиром Јајчанином Белим, политичким комесаром Драгом Стевановићем, замеником команданта Здравком Саничанином Брацом и замеником

политичког комесара Радом Раниловићем, одлучио је да се одмах повуку две чете Другог батаљона, са ватрене линије према Врбањи, да крче пролаз испред запрежних кола и носила са рањеницима. Први батаљон, једна чета Другог и једна чета Трећег батаљона остали су на ватреном положају, западно и југозападно од руба села, као заштитнице бригаде. Бројно ослабљене, без наде да ће добити појачање, јединице у заштитници одбијале су учестале непријатељске нападе и тешко одолевале. Повремено су, из оближњих сеоских кућа, добијале и ватру у лећа, од усташа сакривених у подрумима, на таванима и сада измилелих из својих јазбина. Њихови напади неутралисани су издвајањем групе бораца, која их је откривала, прогонила и ликвидирала. V стрељачком строју, окренутом Видиној Струги, нашао се Штаб бригаде с намером да прекине непријатељски обруч и води рачуна да не дође до озбиљније панике и нереда. Две чете Трећег батаљона јуришале су директно на канал, а две чете Другог батаљона на циглану и непријатељске заклоне у њеној близини. Први батаљон крварио је у заштитници и није дао Немцима и усташама да сасвим угрозе лећа јединица, које су кидале ватрени обруч источно и североисточно од села. Ударима у бок непријатељског ватреног обруча северно од Сољана, држећи под сталном митраљеском ватром непријатеља у циглани, коњаници су спречавали да се не сручи још већа ватрена лавина на опкољену Пету крајишку козарску бригаду, припремали прихват њеним јединицама у надирању према шуми Јасенови.

После 12 сати наступили су критични тренуци за јединице Пете крајишке бригаде, које су се трком извлачиле из села и грабиле према каналу Видина Струга. За њима су запристајали Немци и усташе, с намером да их униште. Батаљон у бригадној заштитници повремено је прихватао борбу прса у прса и нападачима није допуштао да сасвим преузму иницијативу, сустигну и масакрирају рањенике и борце позадинских јединица. Коњаници су тукли леви бок стрељачког строја непријатељских војника и прилично ометали њихово наступање. И циглана је засипана ватром тешких митраљеза и аутомата, а двома четама Другог батаљона Пете крајишке припомагано је да јој лакше подилазе и јуришају. Командири чета Милорад Вукмировић, Мирко Тубић и Срђан Балабан, видећи да нападачи доводе појачање и кидишу са свих страна, нашли су излаз у јуришу и хватању непријатеља. Они су позвали чланове партије и скојевце да крену за њима, да подстакну остале и

први су се стушили иа Немце и усташе. Слично су учинили и команданти батаљона Душан Константиновић и Перо Каћић. Смелост и одлучност показали су командир чете Васо Кајтаз, политички комесари чета Мишо Перовић, Драган Бурђевић и Душан Срдић, командири водова Душан Грујић, Велizar Андрић, Вицо Којић и многи борци. Они су лавовски јуришали и кидали ватрени обруч. У јуришима су многи пали, а теже и лакше рањени борци очекивали су помоћ. Њима су прискакали болничари да превију ране и гинули су извршавајући хумане задатке. Дешавало се и да неки рањеници буду поново рањени и још немоћнији очекују помоћ. Немци и усташе скупо су плаћали нападе и увидели да наумљено неће остварити. Многи су смртно погођени остајали на истини од источног руба села до канала, а неки су се, у самртном грчу, строваљивали у јендеке воде и прокопе близу циглане. Штаб бригаде налазио се у стрељачком строју батаљона усмереног директно на канал да начини брешу и осталима отвори излаз из ватреног пакла. Командант бригаде настојао је да ситуацију држи у рукама, да разумно процењује и сачува јединице од уништења. У насталом кркљанцу олакшање је представљао притисак Другог батаљона, у садејству са Другим дивизионом, залеглим у део канала северно и североисточно од села, на циглану и неутралисање неугодне непријатељске ватре, сасрећиване на стрељачки строј Трећег батаљона који је крчио пролаз из обруча.

Немци су јуришом и експлозијама ручних бомби приморани да измичу из циглане и ровова у њеној близини. Бежали су безглаво и нису стигли да покупе мртве и рањене војнике. Сада се лакше могло измицати из окружења, поступно и ужурбано прелазити преко заравни испред села и канала. У 15 часова проређени батаљони Пете крајишке пристигли су у шуму Јасенова, ту су прихваћени од Другог дивизиона Прве коњичке бригаде и припремљени да брзо поседну нови одбрамбени положај и осујете евантуални непријатељски напад. Штаб Пете бригаде тек тада је могао сагледати последице тешке вишечасовне борбе у окружењу и кидању непријатељског ватреног обруча. Живот је изгубило 80 и рањено 150 бораца и руководилаца. Међу палима су били 4 командира чета, 4 политичка комесара чета и 4 командира вода.

На основу наређења Штаба Једанаесте крајишке дивизије, 5. априла увече, Пета крајишка бригада посела је ватрене положаје на каналу источно од Сољана, почевши од Rogoзња-

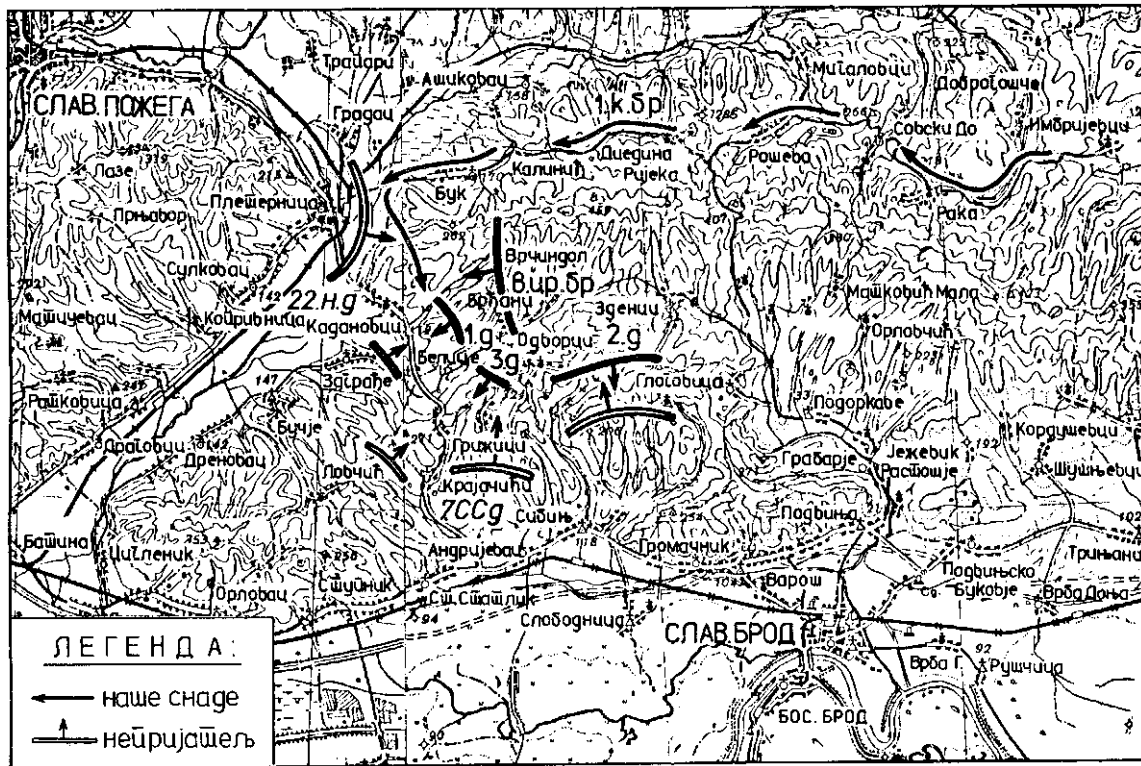
та на северу до коте 84 на југу. На десном крилу њеног борбеног распореда успостављена је чвршћа веза са јединицама Прве коњичке, а на левом крилу простор је контролисан патролама и остварен додир са Дванаестом крајишком бригадом у рејону Дреноваца.

ДАНН ОШТРИХ НАПАДА И ПРОТИВНАПАДА

Прва коњичка и Пета крајишка козарска бригада - на малој удаљености од железничке пруге и друма између Брчког, Врбање и Отока, комуникација од пресудног значаја за повлачење немачких јединица Групе армија »Е«, угрожених од Босанске оперативне групе дивизија у рејону Брчког - могле су сваког часа бити изложене жестоким ударима. Немци су били решени да одсудно бране сваки метар поменутих комуникација док њихове јединице не измакну према Винковцима и дубље у Славонију. У повољнијем положају нису биле ни преостале две бригаде Једанаесте крајишке дивизије: Осма црногорска и Дванаеста крајишка, усмерене на Дреновце, Буриће и Гуњу. Њихов тежак положај објективно се могао побољшати пристизањем знатнијих појачања, заправо јединица Шесте личке пролетерске дивизије. Тиме се могло прећи из одбрамбеног у офанзивније дејство и сламати отпор у низу добро брањених непријатељских упоришта. Командант Босутске оперативне групе Боко Јованић и политички комесар Никица Пејиновић, са члановима штаба, предузели су мере да Трећу личку бригаду најпре упуте у рејон Врбање, а затим Прву и Другу. О пристизању појачања Штаб Једанаесте крајишке дивизије обавестио је Штаб Прве коњичке, дописом број 110, у коме се поред осталог, каже: »У току ноћи путем од Липовца и Батроваца доћи ће једна бригада Шесте личке дивизије. Ова ће бригада доћи преко коте 82, друмом преко шуме Бузовине, до коте 85. Ради овога поставити један ескадрон на коту 82. код Непричаве, који ће дати тој бригади ово писмо, које је њој упућено. Штаб ове бригаде информисати тачно о стању на овоме сектору. Један ескадрон упутити у шуму источно од Врбање, који ће контролисати пут Липовац - Врбања.²⁶⁾

Истим дописом Штабу Прве коњичке је наређено да њене јединице поседну положаје од Рогознате, дуж канала према северу, до Гвоздићевог стана, Полојаца и Паовске баре. Затра-

²⁶⁾ Архив Војноисторијског института, број регистра 3-1/8, кутија 261.

Распоред за борбу код Врчиндола и Зденаца

жено је, такође, да се дуж целог положаја ископају ровови за стојећи став и никако не одступа у случају напада непријатељских јединица, да се ојачане патроле пошаљу према Сољанима, Врбањи и шуми источно од упоришта, да извиђају и прикупљају податке.

Штаб Једанаесте крајишке дивизије, са командантом Жарком Видовићем и политичким комесаром Чаславом Божовићем, сумирао је дводневно наступање и борбе Прве коњичке, Пете крајишке козарске, Осме црногорске и Дванаесте крајишке бригаде и закључио да су оне постигле успех, будући да је непријатељ био далеко бројнији и боље наоружан, да су биле развучене на фронту дугом око 20 километара, али да све задатке, ипак, нису у потпуности извршиле. Поред поманутог, на њихову борбеност негативно се одразила прилична замореност бораца и руководилаца, те осетни губици: 137 погинулих и 467 лакше и теже рањених. Прва коњичка, способна да умешно маневрише, да избегава опкољавање и неповољне сударе са непријатељем, имала је заиста мале губитке у дводневним борбама: два мртва и три рањена. У предстојећим нападима и одбрани, у рејону Сољана и Врбање, она ће имати нешто више жртава.

Увече, 5. априла, положаји бригада, под командом Штаба Једанаесте крајишке дивизије, пружали су се од Јакићевог стана, на левој обали Саве, поред Бурића, преко Дубраве, Гргиног стана, источно од Дреноваца, дуж канала Видине Струге и северно до Полојаца. Прва коњичка бригада била је деснокрилна јединица борбеног распореда Дивизије.

Иако су биле преморене од вишечасовних тешких напада и противнапада, јединице Једанаесте дивизије нису имале времена за предах. Оне су покушавале да офанзивно дејствују и задају непријатељу ударце.

Ноћу, 5. и 6. априла, Први коњички ескадрон Другог дивизиона, са водом минера и инжињераца, упућен је иза Врбање, нешто северније од железничке станице, да разруши железничку пругу и поремети саобраћај између Брчког и Винковаца. На путу до циља коњанике и минере је вребало стотину опасности. У мрклом мраку могли су залутати, наићи на минирани терен, непријатељске заседе, бити изненађени, опкољени и приморани да воде борбу у окружењу и неповољним условима. Свесни шта све коњанике може снаћи, командир ескадрона Љубан Босиочић и политички комесар Чедо Радовановић Козак добро су разрадили план наступања и

обезбеђења од низа опасности. Своје замисли изложили су командирима водова и делегатима Јози Раку, Бранку Дражићу, Бранку Богојевићу, Душану Копривици и Марку Шијану да чују њихово мишљење. Закључено је да се предвиђеног плана треба у целости придржавати и да проблема неће бити.

Коњаници, инжињерци и минери дуго су ишли недовољно познатим стазама и путевцима. Повремено оглашавањем непријатељских пушкомитраљеза и треперење светлећих ракета добро је дошло коњаницима да се боље оријентишу и оцене докле су стигли. У томе им је помогло и клопарање воза који се удаљавао према Отоку.

Кад су стигли до насипа пруге коњаници су морали да прегазе канал препун воде па су мокри залегли у заседу да обезбеђују инжињерце и минере, који су завршавали посао. У глуво доба ноћи чули су се потмули ударци. Инжињерци су копали јаме, а минери похрањивали експлозив испод шина да их сасвим онеспособе. Кад је постављање експлозива завршено и извршене припреме за његово активирање, коњаници су повучени из заседе и сврстани у колону за повратак на полазне положаје. За њима су пристигли инжињерци и минери и довели жицу за активирање експлозива. Убрзо је одјекнуло неколико узастопних снажних експлозија и покидане су шине железничке пруге.

И јединице Пете крајишке козарске бригаде, после краћег ноћног предаха, доста ослабљене губицима у минулом дану, у свануће су кренуле да изгубљено преотимају и стигле су источном улазу у Сољане. Развила се оштра борба. Усташе су настојале да стрељачки строј Пете крајишке одбију да не зађе дубље у њихово упориште. Борба је настављена на источном рубу села. Усташе нису узмицале. Борци Пете крајишке приморани су жестоком ватром непријатеља да се зауставе на достигнутој линији. Њихово лево крило једино се домогло неколико кућа и добрих заклона. Борба је настављена целог дана. Уз подршку артиљерије и минобацача, увече је уследио жешћи напад, усташе су истеране из предњих ровова и бункера, из више кућа, али су противнападом преотели изгубљено. Борци Пете крајишке устукнули су на сопствене положаје, прилевили у заклоне и непријатељу нису дали да изађе из Сољана.

У складу са захтевом Штаба дивизије, Други ескадрон Првог дивизиона упућен је у сусрет Трећој личној пролетерској бригади, која је очекивана из правца Аиповца. Командир ескадрона Стево Цвркаљ бринуо је да не дође до неспоразу-

ма приликом сусрета са личким пролетерима и претходници, са командиром вода Буром Поповићем и делегатом Крстом Божићем, дао упутства како да се опрезно креће необезбеђеним стазама Студванских шума и успостави везу са истуреним патролама Треће личке пролетерске. Основно је било да не дође до неспоразума, да претходнице и побочнице личких пролетера не помисле, кад примете коњанике, да се противник приближава да их изненади и отвори ватру. Сусрет се догодио у току ноћи и прошао је у најбољем реду. Коњаници и пролетери лако су се споразумели и заједно продужили према Врбањи, у рејон Шпољарића стана, где су стигли у свануће и започели припреме за напад на непријатељско упориште. У планирању напада и распоређивању јединица за наступање учествовали су команданти бригада Љубомир Медић Брзица, Срећко Стојадиновић, политички комесари Гојко Милекић и Карло Шуман. Њихово командно место налазило се приближно 2 километра североисточно од Врбање, на рубу тек пролистале шуме и голим оком могли су посматрати шта се дешава на прилазима упоришту. Пролетери и коњаници ујутру су се развили у борбени поредак и одважно наступали. Командирима чета и ескадрона предочено је да се приближе на јуришну раздаљину и зауставе јединице да сачекају налете борбених авиона, са црвеним петокракама на крилима и трупу, да смртоносне товари изруче на одбрамбене положаје Немаца, усташа и Черкеза. Сасвим је свануло када су ескадриле »штурмовика«, једна за другом, долетеле преко Босутских шума, пикирале на Врбању, засипале је разорним бомбама и смртоносним митраљеским рафалима. Изненађени и збуњени, трпећи губитке, непријатељски војници настојали су да се среде и одбијају нападе. Са црквеног торња се огласио брзометни лаки топ и више граната сручио је на командно место штабова обеју бригада. Експлозије су разнеле оближњи стог сена, убиле 2 и раниле једног коњаника. Две гранате, које су пале поред команданата и политичких комесара бригаде, на њихову срећу, нису експлодирале. Видећи да је командно место откривено, преместили су се иза насипа поред шуме и наставили да посматрају јурише коњаника и пролетера. Већ у првим налетима Немци и усташе приморани су да узмичу. Батаљон пролетера улетео је у источни део Врбање, а ескадрони коњаника прекратили су одступницу Немцима и усташама према северу, натерали их западно од села, гонили и делимично ликвидирали. На бојишту је остало 30 мртвих непријатељских војника, а 29 је заробљено и потерано према Шпољарићевом стану.

Немци се иикако нису мирили да Врбању и део железничке пруге и друма испусте из руку и остану без саобраћајница од пресудног значаја за повлачење њихових јединица. Ангажовали су 16. пук своје 22. дивизије да потисну пролетере и коњанике и преотму Врбању. Уз снажну артиљеријску подршку, распоређени с обе стране друма од Дреноваца према Врбањи, смело су наступали и сатирали све пред собом. Командант бригаде Љубомир Медић Брзица анализирао је новонасталу борбену ситуацију и одлучио да се непријатељ задржава у наступању и одбија на полазне положаје. Истовремено се договорио са командантом Срећком Стојадиновићем да Прва коњичка не мења борбени распоред и да штити северне прилазе Врбањи, те препречи пут непријатељу из Отока, Комлетинаца, Доњег Новог Села и Липовца. Трећи Батаљон упустио се у борбу северније од Дреноваца и осујетио наступање немачких јединица. Јуриши и противјуриши трајали су целе ноћи. У борби на блиској раздаљини лички пролетери убили су око 60 непријатељских војника.

Сачекујући и одбијајући ојачане извиђачке патроле од Отока и Студве, коњаници су посредно помагали личким пролетерима да се жилаво боре и задржавају непријатеља. Извиђачке коњичке патроле залазиле су у пределе северозападно од Врбање и пазиле да напад непријатеља не уследи из његове дубље позадине. Истовремено су држани положаји на каналу северно од Сољана и потпомагани напади јединица Пете крајишке на источну страну упоришта, које су усташе и Немци жилаво бранили.

Командант Босутске оперативне групе дивизија настојао је да се појачају достигнути положаји у рејону Врбање, Сољана и Дреноваца, да се сламају неосвојена и преотета упоришта. У том циљу Другој личној пролетерској бригади, са командантом Драганом Ракићем и политичким комесаром Миланом Павичићем, наређено је, 6. априла, да убрзаним маршем крене из Моровића према Сољанима и Врбањи. На челу колоне налазила се Извиђачка чета и Први батаљон и маршевало се левом обалом Студве, с намером да се она пређе код Непричаве, али се то није могло одмах учинити због обилних киша и надошле воде. Први и Други батаљон и позадинске јединице бригаде зановили су у рејону Непричаве и тек сутрадан прешли Студву и продужили према Шпољарићевом и Швеловом стану. На том простору среди су се коњаници и пролетери Друге личке и њихова извиђачка чета је упућена према Комлетинци-

ма и Нијемцима. Трећи батаљон Друге личке остао је код Липовца да садејствује са јединицама Прве личке пролетерске бригаде, која није успела да освоји непријатељско упориште јужно од ушћа Спачве у Босут. Нешто касније блокаду Липовца преузеће јединице Двадесет друге српске ударне дивизије, а Прва личка пролетерска бригада и Артиљеријска бригада Шесте личке дивизије стићи ће у рејон Сољана и наставити тешке борбе. Пристизањем поменутих бригада у рејон Сољана и ближе Врбањи најзад је груписана цела Босутска оперативна група дивизија за прелаз у напад на целој линији фронта од Врбање до леве обале Саве.

Немци су упорно настојали да обезбеде преимућство и појачавали противнападе. Њихову жестину најпре су осетиле јединице Треће личке пролетерске, 7. априла у преподневним часовима, када је командант 22. немачке дивизије упутио 3 немачка и 2 усташка батаљона у обухватни напад на Врбању. У вишечасовној тешкој борби пролетери Треће личке морали су узмаћи у рејон Гвоздићевог стана и тамо успоставити положаје-

У јутарњим часовима, 8. априла 1945. године, ситуација се побољшавала у корист Босутске оперативне групе дивизија. Њене јединице прешле су у напад на непријатељска упоришта дуж целе линије фронта. Бригаде Једанаесте дивизије: Осма црногорска, Дванаеста крајишка и Пета крајишка козарска напале су непријатеља у Бурићима, Дреновцима и Сољанима. У поподневним часовима, у садејству са јединицама Треће личке пролетерске, Пета крајишка је напала упориште Сољане и водила десеточасовну борбу. Непријатељ је потучен, 9. априла, после поноћи и село коначно ослобођено. Освајањем Сољана унеколико се променила линија фронта Босутске оперативне групе, која је почињала од источног руба Врбање и преко Дреноваца и Старе Гуње завршавала на обали Саве.

И коњаници су водили жестоке борбе на простору северно и североисточно од Врбање. Други дивизион држао је положаје у рејону Биланића и одбијао непријатељска појачања која су пристизала од Отока и Доњег Новог Села и намеравала у Врбању. Први дивизион, са командантом Миланом Борјанићем и политичким комесаром Гојком Родићем, контролисао је друм према Липовцу. Први ескадрон, са командиром Душаном Булибрком, политичким комесаром Борћем Сударом и замеником политичког комесара Иваном Јерковићем, зашао је дубље у шуму Лзубељ, сукобио се са деловима не-

мачке Борбене групе »Флум« и приморао их да одступају. Коњаници су кренули у потеру, приближили се Доњем Новом Селу и сударили са непријатељским ојачаним патролама. У тим окршајима предњачили су Владо Дамјановић, Даворин Влах, Никола Поповић, Василије Пајевић, Младен Јовановић и Рајко Тбмић. Трећи дивизион налазио се у бригадној резерви, у рејону Шпољарића стана и није имао окршаја са непријатељем.

Напади јединица Босутске оперативне групе дуж целе линије њиховог фронта, нису престајали ни 9. априла, али непријатељска упоришта, Врбања и остала, нису освојена. Први и Други дивизион Прве коњичке бригаде контролисали су шуму Бок, њихови ескадрони избили су на коту 80 и 82 и открили непријатеља. У неочекиваном сукобу примећено је да је реч о ојачаним непријатељским патролама које нису могле да пруже озбиљнији отпор коњаницима и трком су узмакле, штитећи једна другој одступницу, према железничкој станици Врбањи, у тврде зграде, ровове и бункере. Наредног дана два дивизиона задржана су у бригадној резерви, а један је контролисао друм према Липовцу, код Љубња и коте 80, те тако штитио залећину десног крила борбеног распореда јединица Босутске оперативне групе дивизија.

Штабови Шесте личке пролетерске и Једанаесте крајишке ударне дивизије заједно су одлучили, 10. априла, да се тежиште напада њихових јединица усмери на Буриће и Гуњу, да би се освајањем тих упоришта створили повољнији услови јединицама Босанске оперативне групе - Другој пролетерској, Петој крајишкој ударној и Седамнаестој источнобосанској ударној дивизији - да форсирају Саву у рејону Брчкога, да пређу на њену леву обалу, споје се са Босутском оперативном групом дивизија и заједно туку непријатеља. Издато је наређење да Прва личка пролетерска и Пета крајишка ударна козарска бригада освоје Дреновце и овладају комуникацијом за Врбању. Лево од њих, на правцу главног удара, према Бурићима и Гуњи, наступале су Осма црногорска ударна и Дванаеста крајишка ударна бригада. Увече 10. априла, Прва личка и Пета крајишка сломиле су слабији отпор непријатеља, ослободиле Дреновце и успоставиле положаје западно и северно од села. Смело су наступале и јединице Осме црногорске и Дванаесте крајишке, исте ноћи ослободиле Буриће и продужиле према Гуњи. С разлогом се очекивало да ће се противник огорчено

бранити у упоришту Гуњи, на левој обали Саве супротно од Брчког, али није било тако. Немци и усташе су узмакли без борбе и борци Осме црногорске су осванули у селу. У Гуњу су стигле претходнице Босанске оперативне групе дивизија, из рејона Брчког, ту се среле са Осмом црногорском бригадом, чиме је остварено обједињавање Јужне оперативне групе дивизија: Босанске и Босутске и усклађена њихова наредна садејства.

У исто време јединице Прве коњичке бригаде држале су положаје северозападно од Врбање и биле су брана да непријатељске јединице не продру из оближњих упоришта и угрозе мостобран на левој обали Саве. Први и Други дивизион били су распоређени према железничкој станици Спачви и њеним прилазима. У току дана оба дивизиона имала су сукобе са ојачаним непријатељским патролама, одбиле их у полазна упоришта. Штаб бригаде и Трећи дивизион били су у рејону Дернићевог стана. Ојачане патроле Трећег дивизиона извићале су прилазе од Отока, Комлетинаца, Доњег Новог Села, а ескадрони су били спремни да спрече продор непријатеља из Липовца према Врбањи. У окршајима је убијено 6 усташа 12. усташке бојне.